

DEDIŠČINA PEKARSTVA IN MLINARSTVA V ZGORNJI VIPAVSKI DOLINI

Gradivo za predšolske otroke

"Gradivo je pripravljeno za namen aktivnosti v sklopu operacije LAS »Domače in umetnostne obrti – dediščina in sodobnost«, ki je sofinancirana s sredstvi Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja preko Programa razvoja podeželja RS za obdobje 2014 – 2020 / ukrep LEADER/ podukrep 19.3"

Dragi otroci,
znana vipavska pesmica pravi:

Polžek nese v mlinček,
mlel bo petelinček.
Polžek gre iz mlina,
hvali petelina.

Mati moko seje,
polžek se ji smeje.
Mati kruhek peče,
polžek iz hiše teče.

Mati kruhek jé,
polžek ga ne sme...

*(Iz knjige: Franc Černigoj (ur.), Nace ima dolge tace,
2018, str. 79-80, ilustracije: Silva Karim)*

**KAJ SE JE ZGODILO POLŽKU, DA NI SMEL JESTI OKUSNEGA
DOMAČEGA KRUHA?**

Poglejmo, kaj nam pripoveduje naslednja zgodbica ...

KAJ JE POLŽEK NESEL V MLINČEK?

Ali veste, kaj se melje v mlinu?

Nekdanja žaga in mlin ob izviru reke Vipave – Podskala, leta 1926.

Vir: Slovenski etnografski muzej, Digitalne zbirke, Veno Pilon. Foto: Veno Pilon, 1926.

Polžek pravi...

Včasih je bilo na reki Vipavi in manjših potokih v Vipavski dolini veliko mlinov. V njih so mleli koruzo, pšenico in ječmen. Včasih je velika mlinska kolesa poganjala voda, kasneje pa elektrika. Največji mlin je bil v Ajdovščini – Jochmanov mlin. Še danes pa deluje Polžev mlin v Šturjah.

Naši kmetje so na poljih gojili različna žita, največ pa je bilo koruze. V manjših količinah so sejali pšenico in ječmen.

Pletje koruze v Podragi leta 1955.
Hrani: Pokrajinski arhiv v Novi Gorici.

Koruzno polje nekoč in danes

Polje koruze pred vasjo Prvačina, leta 1926.

Vir: Slovenski etnografski muzej, Digitalne zbirke, Veno Pilon. Foto: Veno Pilon, 1926.

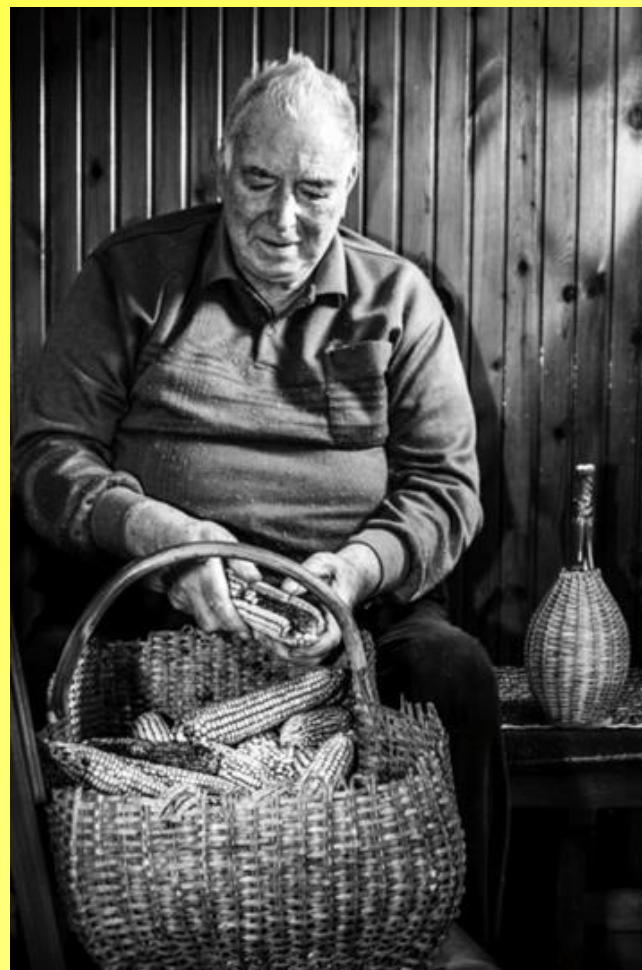

Otroci, ali mislite, da ima naš polžek rad koruzo?

Ko je koruza dozorela, so jo v jesenskem času pobrali in z vozovi odpeljali domov. Spravili so jo na podstrešje, kjer so iz koruze spletli kite. Tako se je koruzno zrnje lažje posušilo.

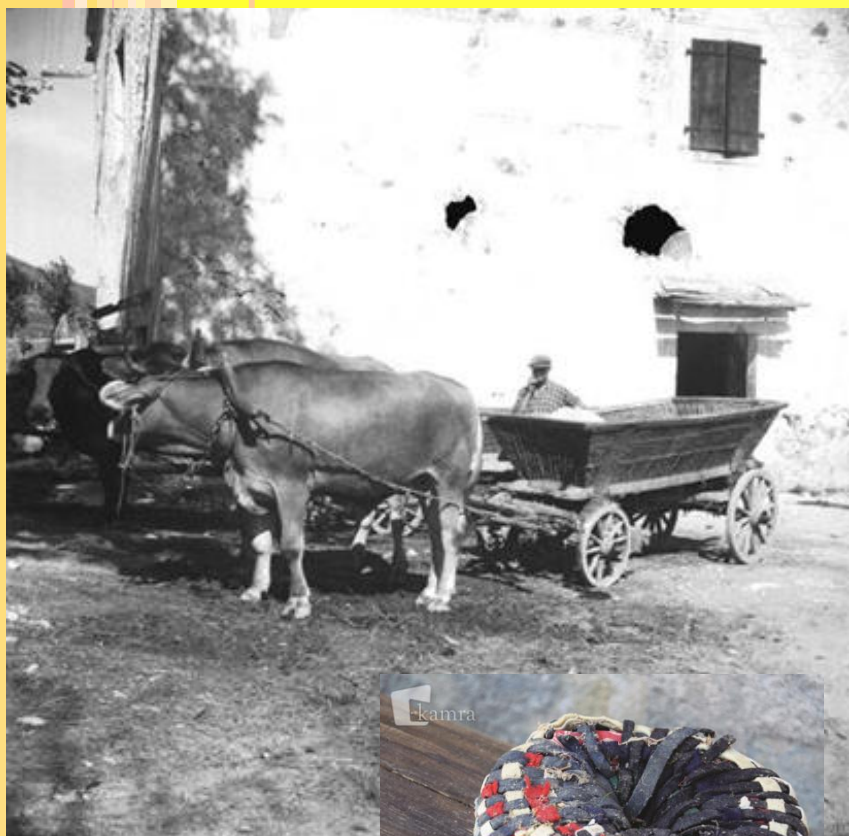
Fotografijo hrani: Društvo gospodinj s Planine pri Ajdovščini.

V zimskih večerih so koruzo ožurili. To pomeni, da so zrnje ločili od kocla.

Fotografijo hrani: Društvo gospodinj s Planine pri Ajdovščini.

*Kako pa so včasih odnesli koruzna zrnja v mlin?
Jim je pri tem pomagal polžek?*

Polžek pripoveduje:

Včasih so naši kmetje vreče koruznega zrnja pripeljali v mlin z vozom in voli. Močnejši fantje so lahko vreče nosili na rami. Ženske pa so vreče nosile na glavi. Pomagale so si s svitki.

Voz, s katerim so iz Planine peljali v mlin Močilnik.

Vir: Slovenski etnografski muzej, Digitalne zbirke, Vipava. Foto: Marija Jagodic, 1958.

Ali so tudi otroci nosili koruzo v mlin?

Seveda, tudi otroci so pomagali svojim staršem. Otroci so vreče koruze pripeljali na vozu z dvema kolesoma (bareli, kareti).

Kareta na laište in z ročem. Na sliki je Danilo Kobal iz Sanabora 6.

Vir: Slovensko etnografski muzej, Vipava, 1958.

V mlinu

Kdo pa melje v mlinu? Petelinček ali mlinar?

Poslušajte pesmico in spoznajte...

<https://www.youtube.com/watch?v=eDQA4q7gxz4>

Majnarjev mlin v Podragi.

Fotografijo hrani: Pokrajinski arhiv v Novi Gorici.

Mama moko seje, polžek se ji smeje ... Otroci, zakaj pa rabimo moko?

*En, dva – smo doma.
Tri, štiri – smo pri miri.
Pet, šest – gremo jest!
Sedem, osem – kruha prosim.
Devet, deset – hleb načet.*

*Iz knjige: Franc Černigoj (ur.), Nace ima dolge tace,
2018, str. 23, ilustracije: Silva Karim*

Polžek je v mlinu spoznal...

V mlinu je mlinar koruzna zrnja zmel. Če jih je zmel bolj na grobo, je nastal gres za kuhanje polente. Če jih je zmel bolj na drobno, pa je nastala moka za koruzen kruh.

Kuhanje polente na ognjišču.
Foto: Društvo gospodinjs s Planine pri Ajdovščini.

Koruzen kruh.
Foto: Občina Ajdovščina, K. Kogoj, 2019.

Mati kruhek peče, polžek iz hiše steče ...

Mmmm, kako je polžku zadišalo po toplo spečenem kruhu?

Kako pa spečemo kruh?

Poglejte si dokumentarni film „Ko v krušni peči zadiši po toplim kruhu“:

<https://youtu.be/YRkLgUxqC1w>

Včasih so testo gnetli v posebni leseni mizi, ki so ji rekli *mentrga* (v nekaterih krajih pa *vintla*).

Poglejte, kako je testo zgnetla ga. Silva Karim, likovna pedagoginja, ki je tudi narisala našega polžka.

<https://www.youtube.com/watch?v=rBErXMxiRBY&t=3s>

Kaj pa so nečke?

Gospa Silva Karim pripoveduje o nečkah...

<https://www.youtube.com/watch?v=ms4d8Hww0Dk>

Nečke. Foto: Roberta Bajc – Dijakinja SŠ Veno Pilon, Col, maj 2020.

Joj, kako pa se naša zgodbica konča? Kaj že pravi pesmica?
... Mati kruhek jé, polžek ga ne sme... Le zakaj?

Ali bomo mi spekli našemu polžku slasten kruh? Ali mu kaj narišemo?

Likovno ustvarjanje ...

Polžek je ostal brez koščka kruha.
Pa tako si ga je želel...

Razveselimo našega polžka in mu narišimo, kako
mama peče dober, slasten kruh.

Foto: Anamarija Stopar, dijakinja SŠ Veno Pilon,
Branik, maj 2020.

Pekarska dogodivščina ...

Veno Pilon, Kruh, 1922, olje, platno, last: Pilonova galerija Ajdovščina.

Morda pa polžku pomagamo tako, da mu skupaj s starši spečemo slastne pekarske dobrote: ptičke, polžke, rogljičke, ali žemljice.

Oče našega priznane umetnika Veno Pilon je v svoji pekarni spekel ...

...poglejte, kaj se skriva na sliki z naslovom Kruh?

Ali se tudi mi preizkusimo kot pekarski mojstri?

Za konec pa vas polžek vabi na ogled ...

...promocijskega film o bogati pekarski dediščini v Vipavski dolini in sladkih bigicah.

<https://youtu.be/5QiJRESAWAM>

HVALA OTROCI,
*da ste skupaj z mano spoznavali, kako so
naši predniki sadili koruzo, mleli žito in
pekli domač kruh.*

Veliko smo se naučili,
kajne?

Pošiljam vam lep
pekarski in mlinarski
pozdrav!

VAŠ POLŽEK

Gradivo so pripravili:

Jasna Fakin Bajec (ZRC SAZU) v sodelovanju s:

- sodelavci na projektu Domače in umetnostne obrti – pekarska in mlinarska dediščina (Občina Ajdovščina in Regijska razvojna agencija ROD Ajdovščina);
- članicami iz Društva gospodinj in dramske skupine s Planine pri Ajdovščini;
- dijaki iz Srednje šole Veno Pilon, smer gimnazija;
- Silvo Karim, likovno pedagoginjo.